

Külhanbeyi Kavramı Üzerine

*Sarper YILMAZ*¹

ÖZET

Külhanbeyi sözcüğü günlük kullanımda bilinen bir sözcük olmasına karşın, bu sözcüğün tarihsel bağlamda kökeni net değildir. Bu konuda bilgilerimizin dayandığı iki temel kaynak vardır. Bunlardan birincisi Ebuuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi* isimli eseri, ikincisi de Reşat Ekrem Koçu'nun *Patrona Halil* isimli tarihi romanıdır. Ebuuzziya Tevfik'in aktardığı bilgilerin çoğu Rodos adasında sürgündeyken tanıdığı eski bir külhanbeyinin anlattıklarının yanında konu hakkındaki kendi sınırlı bilgisine dayanmaktadır. Koçu ise herhangi bir kaynak vermemekle birlikte kendisinin bazı belgeleri görmüş olduğu muhakkaktır. Bu iki kaynağa göre külhanbeyleri evsiz ve kimsesiz olup belli kurallar dâhilinde külhanda barınmalarına izin verilen çocuklardır. Bunların kendilerine göre belli kuralları, ritüelleri, jargonları ve hiyerarşileri vardır. Kadim külhanbeyleri dönemi 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortadan kalkmış gibi görünmektedir. Bunları 1870'li yıllarda dinleyen Ebuuzziya Tevfik'in bu bilgileri şaşkınlıkla karşılaması ilginçtir. Yazar bu konuda neredeyse hiçbir şey duymamış ve okumamıştır. Hatta "bunları eğer ben yazsam unutulup gidecekti" şeklinde bir yorumda bulunur. Bunun dışında 19. yüzyılın ikinci yarısına ait birkaç eserde sınırlı bilgiye rastlanır. Daha sonra yazılan diğer eserlerde bu konuya sınırlı bir şekilde değinilmiş ve başta bahsettiğimiz eserlerden alıntılar yapılmıştır. Ancak 20. yüzyılda yazılan yazılarda külhanbeyleri hemen daima oldukça olumsuz bir şekilde yer almışlardır. Yaptığımız arşiv taramasında da konuya değinen belgelerin neredeyse yok hükmünde olduğunu saptadık. Ancak III. Selim'in 1789 tarihli bir hatt-ı hümayûnunda külhanî çocuklardan bahsedilmiş ve bunların külhanlarda kalmasının yasaklanması emredilmiştir. Bu belgenin söz konusu kavramı tanımlamasıyla Ebuuzziya Tevfik ve Koçu'nun anlatımları paralellik oluşturmakta, en azından hamam külhanlarında bir dönem çocukların barındığı, bunların halledilmesi gereken toplumsal bir sorun haline geldiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Külhan, Külhanbey, Gedikpaşa, Layhar

¹ Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fak.; Doktora Öğrencisi Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü

On The Concept of Külhanbeyi

ABSTRACT

Although the word “külhanbeyi” has a relatively common daily use in Turkish language, its the origin in the historical context is not that clear. Our knowledge on this issue depends basically on two sources. The first one is Yeni Osmanlılar Tarihi of Ebuzziya Tevfik (The Young Ottomans) and the second one is an historical novel of Reşat Ekrem Koçu, Patrona Halil. The knowledge of Ebuzziya Tevfik basically comes from on an old Külhanbeyi whom he met in Rodos during his exile and also Tevfik’s limited information on this issue. Although Reşat Ekrem Koçu did not quote any sources, it is obvious that he had seen many documents. According to these two sources Külhanbeyis are the children allowed to take shelter in Külhan (furnace) as long as they obey some certain rules. They have their own regulations, rituals, jargons and hierarchy. The age of old Külhanbeyis has been ended by the second half of the 19th century. It is interesting that Ebuzziya Tevfik was pretty amazed when he heard this story in the 1870’s. Moreover, he stressed that these information would have probably been forgotten if he had not recorded them. Apart from these two basic sources, there were a few sources from the second half of the 19th century giving limited information. All the written material afterwards on this issue basically cited the aforementioned sources. However, in the 20th century literature, külhanbeyi concept was generally referred to as a wicked one. Our archival search revealed very limited documents. Nevertheless, we detected an important imperial edict of 1789, mentioning the külhani children and forbidding their dwelling in Külhans. We believe that this document is parallel with the narratives of Ebuzziya Tevfik and Reşat Ekrem Koçu. At least the document reveals that some children once upon a time indeed took shelter in Külhans and this group finally became a cause of social unrest that has to be dealt with. However, historical documents still do not allow us to draw a more clear perspective.

Keywords

Külhan, Furnace, Külhanbeyi, Layhar, Turkish bath

GİRİŞ

Külhanbeyi sözcüğünün kökeni ve anlamı hakkında bilgiler ihtiva eden ilk kaynak Ebuzziya Tevfik'in *Yeni Osmanlılar Tarihi* isimli kitabıdır². Yazar bu eserinde Rodos adasında Ahmet Mithat Efendi ile birlikte sürgündeyken rastladığı, külhanbeyi lakabı ile çağrılan Sami adlı bir kişinin yaşamından bahseder. Sami'den o kadar etkilenmiştir ki ona eserinde "Külhanbeyi Sami" diye ayrı bir bölüm ayırmıştır. Külhanbeyi Sami'nin ağzından, bu deyimden tarihsel kökenini, külhanbeylerin hayat felsefeleri ve yaşayış biçimleri hakkında birtakım bilgiler sunar. Konuyu geniş bir şekilde ele alanlardan birisi de Reşat Ekrem Koçu'dur³. Koçu'nun yazdıklarından, bu konuda bazı belgeleri görmüş olduğu hissedilmektedir, ancak ulaşılabilir herhangi bir kaynak zikretmemiştir. Bunların dışında bazı tarihi kaynaklarda konu ile ilgili sınırlı bilgilere rastlanmaktadır. Bu çalışmada öncelikle bu iki yazarın yazdıkları ayrıntılı bir şekilde analiz edilecek, takiben konu ile ilgili diğer tarihi kaynaklardan elde ettiğimiz bilgiler gözden geçirilecektir. Arşiv taramasında konuya ilişkin çok az belgeye rast gelinmekle birlikte bunlar şimdiye kadar anlatı halinde gelmiş bilgilerin bir ölçüde de olsa teyit edilmesine vesile olacak kıymettedirler.

Ebuzziya Tevfik'in Yeni Osmanlılar Tarihi'nde Külhanbeyi Bahsi

Külhanbeyi Lakaplı Sami Rodos'ta sürgünde olan Ebuzziya Tevfik'in ilgisini çeker. Sami, musiki usullerini bilen, son derece gerçekçi kanarya ve kuş taklitleri yapan, Hacivat Karagöz diyaloglarında mahir, zar yapımında ve kağıt oyunlarında usta, son derece becerikli bir zattır. Ebuzziya Tevfik İstanbul'da vaktiyle külhanbeyi adı verilen başıboş insanların dolaşmış olduklarını bildiğini, ancak onların dolaştığı zamanlara yetişemediğini, sadece

² Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, bugünkü dile uyarlayan Ziyad Ebuzziya, İstanbul, 1973.

³ Reşat Ekrem Koçu, *Patrona Halil*, Yayına Hazırlayan Reha Çamuroğlu, İstanbul, 2001.

onların fakirliğini duyduğunu yazar⁴. Sami kendi hayatı ile birlikte külhanbeylerinin oldukça ilginç olan hikayesini Tevfik'e ayrıntılı olarak anlatır. Anne ve babasını kaybettikten sonra birçok işe girip çıkan Sami sonunda barınacak bir yeri kalmayınca külhanbeylerinin deste başı olan Gedikpaşa hamamı külhanındaki Pat Burun İbrahim'e başvurur. Ancak külhana kabul edilebilmek için bir ön şart vardır. O gece külhanda helva ve pilav pişirilmelidir ve bunun için gerekli malzemeyi külhana kabul edilecek çocuk bir şekilde bulmak zorundadır⁵. Malzemeyi temin eden çocuk bunu külhancıya teslim eder. Bununla akşam yemeği hazırlanır, aday çocuk yemeğe katılmaz ve herkese su servisi yapar. Yemek bittikten sonra külhancı bir lokma ekmeği üç parmağı ile tutup tuza batırarak külhanbeyleri için kutsal sayılan bir şiiri okur ve lokmayı ağzına atar ve sofradakiler de bunu tekrar ederler⁶. Bu şiirin *Yeni Tasvîr-i Efkâr* gazetesinde yayımlanan özgün şekli şöyledir:

“Bu ocağın adı gerçek
külhandır, Yersizlerle
yurtsuzlara mekandır. Nice
erler yetişmiştir Külhandan,
Kim bilir kim bugün nerede Pinhandır.
Ana baba bucağına sığmayan
Yavrucaklar bu ocakta mihmandır.
Pirimizdir bizim Koca Layhar,
Hak budur kim eşi gelmez sultandır.
Hu çekelim Layhar'ın ruhuna hu
Anun için bay ü geda yeksandır”⁷

⁴ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar tarihi*, s. 196-197.

⁵ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 209-211.

⁶ Tevfik, age., s. 212.

⁷ *Yeni Tasvîr-i Efkâr*, 19 Kânûn-i evvel, 1910. Gazetede bu şekilde yayımlanan şiirin, Ziyad Ebüzzıya'nın yayımladığı kitapta 5. mısraı (ana baba bucağına sığmayan) eksiktir. Daha sonra bahsedilecek olan Reşat Ekrem Koçu'nun eserinde ise aynı mısraları da içeren ancak daha uzun bir şiire rastlanmaktadır: “Bu ocağın adı gerçek külhandır, Yersizlere yurtsuzlara mekandır, Nice erler yetişmiştir külhandan, Kim bilir kim bugün nerede pinhandır, Ana baba bucağını bilmeyen, Yavrucaklar bu külhanda mihmandır, Aşık Layhar pirimiz üstadımız, Hak budur kim eşi gelmez Sultandır, Nice yıllar uryan yatup külhanda, köçeği de uryan taze fidandır, Aşk ile meşk kalenderlik rahıdır, Külhan böyle muhabbetli meydandır, Maşuk olan aşık kadri bilmese, Misli melek olsa dahi nadandır, Aramıza geldi bir can paresi, Ol çerağı hüsne gönül şamdandır, İşe uryan olmuş Layhar aşkına, Bugün gonca yarın gül-ü handandır, Hu çekelim Layhar'ın aşkına hu, Yürekteki şulemiz ol nurdandır.” Şiire bu eklemeleri Koçu'nun kendisinin mi yaptığı, yoksa bir belgeden alıntı mı yaptığı konusu belirsizdir. Reşat Ekrem Koçu, *Patrona Halil*, Yayına Hazırlayan Reha Çamuroğlu, İstanbul:Doğan Kitapçılık A.Ş., 200, s. 97-8.

Külhana kabul edilen çocuğa bir kardeş tayin edilmesi gerekir. Bunun da bir ritüeli vardır. Kardeş olacak çocuklar anadan doğma soyundurulur ve Layhar kefeni adı verilen külhancının getirdiği büyük bir gömleği birlikte giyerler. Sağdaki çocuk gömleğin sağ koluna sağ elini, soldaki de sol elini sokar. Dışarıdan iki baş ve iki kol görünürken gövde tektir. Külhancı iki dizi üzerine oturarak ellerini düzleri üzerine koyar ve bir nutuk verir: “Ey Layhar’ın evlatları Burası baba yurdudur. Burada senin benim yoktur. Burada herkes kardeşdir. Bir anadan doğanlar, bir babadan olanlar birbirlerini boğazlarlar. Layhar’ın evlatları birbirlerini bir vücut bilirler. Kardeşlerine birisi bir iğne batırsa acısını kendi vücutlarında duyarlar. Bu kefene sağlığından girenler ölünceye kadar birbirlerini ayrı görmezler. Bu ikilikte birliktir. Bu senin sağ elindir, sen de bunun sol elisin. Vücudunuz birdir, başlarınız ikidir. ... Kazancınızı buraya getirirsiniz. Burada bu senindir, bu benimdir yoktur. Az çoğu arttırır, çok hepinizi besler. Kazan birdir, hepinizi doyurur.”⁸

Bunu takiben külhancı ellerini kaldırarak Layhar’ın ruhuna Fatiha okur. Külhandaki diğer çocuklar sırayla gömleğin içinde olan çocukları öperek tebrik ederler. O gece iki çocuk bu gömlek içinde uyur. Külhana anne veya babası sağ olan çocuklar alınmaz. Dışarı ile bir ilişkisi olanlara pek dost gözü ile bakmazlar. Hiç kimsesi olmayanlara çok daha fazla yakınlık gösterilir. Sami’nin anlattıklarından külhan’ın 200-300 kelimedenden oluşan kendine has bir lisânı olduğu anlaşılmaktadır. Ebuzziya Tevfik bunların bir kısmını yazmıştır⁹. *Yeni Osmanlılar Tarihi*’ni kitap haline getiren Ziyad Ebuzziya, bu kitapta verdiği bir dipnotta külhana has dil konusunda Ebuzziya Tevfik’in arşivinde daha ayrıntılı notlar olduğunu ancak bu aile arşivinin bir felakete uğrayarak mahvolduğunu kaydetmektedir¹⁰.

Sami, külhanda kaldığı sürece adına hu çektikleri Layhar’ın kim olduğunu kimseden öğrenemediğini, daha sonra bir kahvede otururken Derviş kıyafetli bir adamdan şu hikayeyi dinlediğini anlatır:

“Mahmut Gaznevi adında bir padişahın Senayi Bey isminde bir adamı varmış. Bir gün evinden saraya giderken bir hamamın külhanının önünden geçtiği sırada bindiği katırın ayakları yere takılmış. Külhanda ise Layhar isminde bir sarhoş oturmuş. Meyhanelerde küp dibine birikmiş olan şarap tortularını getirip bu adama verirmiş. Onu içermiş. Bundan dolayı adı Layhar kalmış.

⁸ Tevfik, age., s. 214-15.

⁹ Tevfik, age., s. 215-17, baba: külhancı, camcı: kurnaz, cami: kalabalık, kaz: gürültücü, sırma: uygunsuz kadın, istif: uyku, çamur: ziyafet, mektep: hapishane, bıyıklı: zaptiye, bıyıklıya piyaz vermek: zaptiye ile iyi geçinmek, baş parmağını bükmek: yankesicilik etmek, su yolunda yatmak: caddelerde iş görmek, kaftan giydirmek: çamur sıçratmak.

¹⁰ Age., s. 216, dipnot.

Dışarıda katırın ayakları yere gömüldüğü sırada Layhar külhancıya:

-Doldur bakalım, bir tane de Senayi Beyin aşkına içelim, demiş. Külhancı da ona: -Buldun şarabı içmene bak. Senayi Beyin adını ağzına ne alırsın? Başına bela mı getirmek istersin? Yerin kulağı var derler. Bilmez misin hey Baba Layhar! demiş. Layhar büyük bir kahkaha koparmış: - Hem o katırın aşkına ver, hem de ayakları yere geçen katırın! demiş. Bunu yüksek sesle söylemiş. Dışarıda durmadan katırı yürütmek isteyen Senayi Bey bu sözleri işitiyormuş. Derhal kalbine bir şevk gelmiş, katırdan inmiş, yanındaki hizmetçiler ile yakınlarını bırakarak içeriye girmiş, külhancıdan maşrapayı alıp Layhar'ın önünde diz çökmüş, elini öpmüş, şarabı sunmuş. O da ona hayır duası etmiş. Sultan Mahmut Gaznevi'nin ondan sonra Senayi Beyin tavsiye ve tedbirleri sayesinde saltanatı yükselmiş.¹¹

Ebuzziya Tevfik Külhani Layhar isminde bir rind-i laubali'nin meşhur olduğunu, Nabi'nin divanı gibi bazı kitaplarda benzeri hikâyelerin olduğunu belirtir¹².

Sami külhandaki gündelik yaşamla ilgili bilgiler de verir. Külhancıların, nefisleriyle savaşmayı maksat edinmiş kalenderlerden sayıldıklarını, onların inancına göre külhanın bir imtihan kapısı olduğunu anlatmaktadır. Külhanbeylerinin ise külhancıların manevi evlatları olduğunu, içlerinden biri rahatsızlanacak olsa müşfik bir baba gibi başlarından ayrılmadıklarını, onları kendilerince tedavi etmeye gayret ettiklerini kaydeder. Külhancının akşamüzeri külhandan çektiği ısıtıcı külü, soğuk külün üzerine serdiğini ve bunun da külhanbeylerinin döşeği olduğu anlatılır: “Onların yatağı, yastığı kışın sıcak kül, yorganları külhanın kızgın üfürüğüdür. Beyler elde ettikleri yiyecekler ile külhana dönerek akşam nevalelerini hazırlarlar, en son kişi gelen kadar kimse yiyeceğe dokunmaz. Külhancı bir baba gibi asla sönmek bilmeyen külhanın yarı açık bulunan ağzına karşı oturmuş yavrularının gelmesini bekler. Herkes tamam olunca külhan kapısı kapanır, yemeğe oturulur. Ancak külhancı bu yemeğe katılmaz, o sadece külhan güruhuna yeni bir katılım olursa sofraya oturur.” Akşamları tavla, dama ve benzeri oyunlar oynanır, şarkılar, maniler, gazeller okunur. Sonra da hazırlanan küller üzerine yatılır, küçükler genellikle çift olarak ve çıplak bir şekilde küle gömülürler üzerlerine kilim, çuval gibi şeyler örtülür. Kış sabahları ise külhancı evlatlarının hepsine salep dağıtır ve salebini içen sokağa fırlar¹³. Sami, çamur süpürme işinin bir zamanlar külhanbeyleri tarafından gönüllü olarak üstlenildiğini söylemektedir. Bu şekilde gelip geçenden “helva parası” istemek hakkına sahip olduklarından bu pek kazançlı bir işti. Zaten çamur kelimesinin külhan argosunda ziyafet anlamına gelmesinden de bu işi sevdikleri anlaşılmaktadır.

¹¹ Tefvik, age., s. 212-213.

¹² Tefvik, age., s. 213.

¹³ Tefvik, age., s. 223-224.

Sami, külhandaki hiyerarşi konusunda bazı bilgiler vermektedir. Buna göre on kişiye bir deste başı ve eğer birkaç deste varsa onların da üstünde bir koca deste başı bulunmaktadır. Koca deste başı külhanın düzeninden sorumludur. Bu zat ayrıca külhanbeylerini nasıl davranmaları gerektiği konusunda yönlendirmektedir. On, on dört yaş arası çocukların sokaklarda çift gezmeleri, Yahudilere kesinlikle tecavüzde bulunmamaları, küçük çocuklarla aciz kadınlara tehlikeye düştüklerinde yardım etmeleri, gezginci esnafa ilişmemeleri, hamallara yük indirip kaldırırken yardım etmeleri öğütlenirken lalaları ile gezen kibarzadelere, eğer para vermezse tacizde bulunmaları, tulumbacıları gördükleri yerde onlarla alay etmeleri önerilirdi¹⁴. Sami'den nakledilen bilgiye göre Gedikpaşa hamamı külhanı diğer külhanlara kıyasla bir akademi konumundaydı. İkinci derecede ise Mahmut Paşa hamamı külhanı vardı. Üçüncü dereceyi Beyazıd, dördüncüyü İbrahim Paşa, beşinciyi Ayasofya, altıncıyı Çinili, yedinciye Haseki külhanları teşkil ederdi. Farklı külhan mensupları arasında bir anlaşmazlık olması durumunda Gedikpaşa külhanı deste başlarından birinin verdiği hüküm geçerlidir ve kabul görürdü¹⁵.

Ebuzziya Tevfik'in külhanbeylerine dair yazdıkları 1846 yılında bunların yarı cebren, yarı gönüllü olarak askere alınmaları ile bitiyor. Bu anlatıda zaman zaman Sami'nin naklettiği olaylar kendini belli etmekle beraber, genellikle hangi sözlerin kim tarafından söylendiği belli olmuyor. Külhanbeyi Sami bölümünün son kısmında 1846 yılında cereyan eden olaylar Sami tarafından nakledilmiş olsa gerektir. 1846 yılının yazında külhanlar kuşatılarak buradaki külhanbeyleri alınmış ve Sultan Ahmet Camii avlusuna götürülmüşlerdir. Buraya devrin seraskeri Rıza Paşa ile Reşit Bey adında biri gelerek bir nutuk verir. Serseriliğin kötü sonuçlarını onların kalbini kırmayacak şekilde anlatarak askerlik mesleğinin faziletlerinden bahseder. İçlerinden pek çoğu duygulanarak ağlar. Ayasofya külhanı deste başlarından Rıza isminde biri çıkarak karşı bir nutuk vererek, hükümetin aslında bu durumdan sorumlu olduğunu, anasız, babasız, yersiz, yurtsuz memleket çocuklarının, eğer külhanlar da olmasa kendilerini Sarayburnu'ndan denize atmaktan başka seçeneği olmayacağını, hükümetin istese bunları ıslah edecek yolları uygulayabileceğini söyler. Serasker Rıza Paşa da bu konuşmayı onaylar¹⁶. Bu şekilde

¹⁴ Tevfik, age., s. 225-226.

¹⁵ Tevfik, age., s. 228.

¹⁶ Tevfik, age., s. 228.

külhanlar devlet eliyle dağıtılana kadar Sami Gedikpaşa hamamı külhanında kalmış, sonra da askere alınmış, yıllar sonra da hapis cezasını çekmek üzere Rodos'a gelmiş ve kader onu Ebuzziya Tevfik ile karşılaştırmıştır. Ebuzziya Tevfik bu konuya neden bu kadar önem verdiğini de şu şekilde açıklar: “Külhanbeylerine ait tafsilatın bu araya sokulmasına ne münasebet vardır sorusu akla gelebilir. Külhanbeyleri Osmanlı sosyal toplumu içinde özel bir sınıf meydana getirmiştir. Hiçbir eserimizde nam ve şanlarına dair, hatta bir kelime olsun bilgi yoktur. Eğer ben Sami'ye tesadüf etmemiş olsaydım, bu sınıfın kendileri gibi namları da kaybolup gidecekti.”¹⁷. Ebuzziya Tevfik bunları bilgileri öğrendiği zaman külhanların boşaltılmasının ardından sadece 27-28 yıl geçmişti ve kendisi bunlarla ilgili fazlaca bir şey duymadığı gibi herhangi bir şey de okumamış idi.

Reşat Ekrem Koçu'nun Patrona Halil İsimli Eserinde Külhanbeyi Bahsi

Reşat Ekrem Koçu'nun yazmış Koçu'nun yazmış olduğu *Patrona Halil* isimli eser bir tarihi romandır. *Yeni Osmanlılar Tarihi*'nin tefrika tarihi çok daha eski olduğu gibi, bu eser doğrudan tanıklığa dayandığı için birincil bir kaynak sayılabilir. Bu nedenle Reşat Ekrem Koçu'nun bu eserden esinlenmiş olması yüksek bir olasılık olmasına karşın, Koçu eserinde Ebuzziya Tevfik'in eserinden bahsetmemiştir. Reşat Ekrem Koçu'daki külhanbeyi bahsi daha kısadır. Ancak Reşat Ekrem Koçu'nun külhanbeyi bahsinde, diğer eserde olmayan bazı ilginç bilgiler ve yorumlar yer almaktadır. Daha da önemlisi, Reşat Ekrem Koçu kendisinde bulunan bazı önemli arşiv belgelerinden bahsetmektedir. Darülfünun tarih bölümü mezunu olan Koçu'nun bu konu ile ilgili bazı araştırmaları olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda bir kaynakça vermemesi nedeniyle sözünü ettiği belgelerin neler olduğunu bilemiyoruz. Reşat Ekrem Koçu *Patrona Halil* kitabında bu konuya “Külhani Layhar, Külhanbeyleri, Layhar'ın Kefeni ve Külhanbeyi Argosu” başlıkları altında dört bölüm ayırmıştır¹⁸. Patrona Halil'den bahsettiği “Sicil Defteri” başlıklı bir bölümde de Beyazıt Hamamı uşaklarının kaydedildiğini söylediği, 1719-1720 yıllarında düzenlenmiş bir sicil defterinden söz eder. Bu defterin sadece bir kopyasının elinde olduğunu, aslının nerede olduğunu bilmediğini yazar¹⁹. Bu defterde Beyazıt Hamamında bulunan tellaklar, natırlar

¹⁷ Tevfik, age., s. 230.

¹⁸ Reşat Ekrem Koçu, *Patrona Halil*, Yayına Hazırlayan Reha Çamuroğlu, İstanbul, 2001.

¹⁹ Koçu, *Patrona Halil*, s. 87.

yanında külhancı ve külhanda barınır genç oğlan ve hamal beyler kaydedilmiştir. Reşat Ekrem Koçu kitap boyunca Patrona Halil isyanının belkemiğini külhanbeylerinin oluşturduğu tezini işlemiştir²⁰. Layhar konusunda Ebuzziya Tevfik'in zikrettiği hikâyeye bazı farklılıklarla tekrarlanmakta ve bu hikâyenin 1712 yılında Nabi tarafından nakledildiği kaydedilmektedir. Ayrıca, Koçu farklı olarak külhanbeylerinin aynı zamanda hamallık da yaptığını yazmıştır²¹. Külhana kabul edilecek çocukların özellikleri konusunda ayrımı vererek çocukların en az 11 yaşında ve vücutça sağlıklı olmaları, 15 yaşından büyük olmamaları gerektiği; çocukların 23 yaşına kadar külhanda kalabilecekleri ancak o yaştan sonra ayrılmaları gerektiğini kaydeder. Deste başları içinse yaş tahdidi yoktur²². Çocukların külhana kabul ediliş töreni, akşamki pilav helva ziyafeti için malzeme toplamaları, Layhar kefeni hemen hemen Ebuzziya Tevfik'in anlattığı şekilde tasvir edilmiştir²³. Külhanbeylerinin çıplak bir şekilde kül üzerinde yattıkları belirtildikten sonra, 18. yüzyılın sonlarında külde yatma geleneğinin terk edildiği ve külhanbeylerinin külhancının odasının yanındaki bir odada çuval, kilim ve hasır üzerinde yatmaya başladıkları anlatılır. Layhar'a atfen horozu kutsal kabul etmeleri ve külhan avlusunda horoz beslemeleri ise Ebuzziya Tevfik'te yer almayan bir diğer ilginç noktadır. Koçu "Külhanbeyi Argosu" başlıklı bölümde küçük bir lugatçe vermiştir. Ebuzziya Tevfik'te yer almayan bazı kelimeler burada yer alırken, Tevfik'te bulunan bazı deyimler ise Koçu'da yer almamıştır²⁴. Külhanbeylerinin günlük yaşantıları, çamur süpürmeleri Ebuzziya Tevfik'in anlattığıyla uyumlu bir şekilde tasvir edilmiştir. Çamur süpürmeleri için İstanbul Kadılığının külhanbeylerini "hamam hamalları" namıyla göreve çağırdıkları kaydedilmiştir²⁵. Koçu, külhanbeyliğini bir tarikata benzetir ve bunun başlangıcı olarak 1683 Viyana bozgunu kabul eder. Bu tarihten sonra bu kurumun 1846 senesi haziranına kadar 150 yıldan fazla yaşadıklarını, Patrona Halil vakasından sonra da zayıflamakla birlikte 100 yıl daha ortadan kalkmadıklarını belirtir. Bu konuda bazı ayrıntılar ve sayısal veriler de kaydeder:

"Lale devrinde her külhanda bir deste, on nefer külhanbeyi barınırken, 1846'da külhan odalarında beyler yatan büyük İstanbul hamamları ehemmiyetleri sırasıyla şunlar olmuştur ki, bir

²⁰ Koçu, *Patrona Halil*, s. 217, 220, 221, 225, 227, 235, 277.

²¹ Koçu, *Patrona Halil*, s. 91.

²² Koçu, *Patrona ...*, s. 96.

²³ Koçu, *Patrona...*, s. 99-101.

²⁴ Koçu, *Patrona...*, s. 105-8.

²⁵ Koçu, *Patrona...*, s. 103.

külhandaki beylerin 4 desteye kadar yükselmiş oldukları görülür: Gedikpaşa Hamamı 40 bey, Mahmutpaşa Hamamı 30 bey, Aksaray'da Muratpaşa Hamamı 30 bey, Ayasofya Hamamı 30 bey, Tophane'de Kılıçalipaşa Hamamı 30 bey, Beyazıt Hamamı 30 bey, Bahçekapısındaki Haseki Hamamı 30 bey, Tahtakale'de Rüstempaşa Hamamı 20 bey, Laleli'deki Ağa Hamamı 20 bey, Samatya'da Ağa Hamamı 20 bey, Zeyrek'teki Çinili hamamı 20 bey, diğer 50 kadar hamamda birer desteden 500 bey."²⁶

Reşat Ekrem Koçu'nun verdiği bu ayrıntılı bilgilerin bazı belgelere dayanmış olacağı muhakkak olmakla birlikte ne yazık ki kendisi bir kaynak vermemiştir. Ebuzziya Tevfik'in kitabını derleyerek yayımlayan Ziyad Ebuzziya, Reşat Ekrem Koçu'nun henüz yayınlanmamış olan *İstanbul Ansiklopedisi* adlı eserinin külhan maddesinden, yazarın kendisinin lütufkar izni ile aldığını belirttiği bir bilgiyi dipnot olarak kitapta vermiştir. Bu bilgi şu şekildedir: "Külhanbeyliğinin bir çeşit tarikat halinde doğması 17. yüzyıl sonu, 18. yüzyıl başına dayanır. Viyana bozgunu olmuş, pek çok eyalet elden çıkmış, devlet büyük bir tehlike altında kalmıştır. Hünkar, sadrazam Edirne'ye yerleşmişler, İstanbul'un idaresi Sadaret Kaymakamına bırakılmış, düzen bozulmuş, asayiş kalmamıştır. Bu sırada fuhuş geniş ölçüde artmış, gayrimeşru çocuklar ortaya bir sorun olarak çıkmışlardır. Hamamların külhan kısımlarını kendilerine mesken edinenlerin yaşlıcaları, sokaklara düşen bu çocukları mahiyetlerine almışlar ve yavaş teşkilatlanarak "ocak" meydana gelmiştir. Buraya düşen çocukların çoğunun iyi aileden peydahlanmış olmaları nedeniyle de bunlara külhanbey adı verilmiştir."²⁷

Ne yazık ki Reşat Ekrem Koçu'nun ömrü bu ansiklopediyi tamamlamaya yetmemiştir. Bahsi geçen ansiklopedi G harfinde kaldığı için elimizde Ziyad Ebuzziya'nın bahsettiği külhan maddesi ile hiçbir bilgi yoktur.

Ebuzziya Tevfik ve Reşat Ekrem Koçu'ya Ait İki Eserin Değerlendirilmesi

Yeni Osmanlılar Tarihi daha eski bir tarihte yazıldığı için ve daha da önemlisi bir tanıklığa dayandığı için konu ile ilgili temel kaynak eser olarak kabul edilebilir. Ancak Reşat Ekrem Koçu'nun da, kaynaklarını vermemiş olduğu halde, bu konuya ciddi katkılar sağladığı aşikârdır. Daha sonraki yıllarda bu konuyla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Külhanbeylerinin söz konusu edildiği diğer eserlerin çoğu hemen daima bu iki kaynaktan alıntı yapmışlardır. Bunun dışında diğer bir önemli nokta da 17, 18 ve 19.

²⁶ Koçu, *Patrona...*, s. 109.

²⁷ Ebuzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, s. 230-1, 1 no'lu dipnot.

yüzyıl İstanbul hayatını konu alan pek çok eserde bu konuya ya hiç değinilmemesi ya da çok sınırlı olarak değinilmesidir. Patrona Halil isyanında Reşat Ekrem Koçu'nun isyanın belkemiğinin külhanbeyleri olduğunu vurgulamasına karşın, bu konuda tarih yazmış olan o devir tarihçilerinden Abdi ve Destari Salih'in bu konuya vurgu yapmamaları; Koçu'nun Darülfünundan hocası olan Ahmet Refik Altınay'ın Lale Devri üzerine yazdığı bir kitapta bundan bahsetmemesi dikkate değer.

Külhanda yaşayanların kendilerine pir olarak seçtikleri Layhar hakkında hem Koçu hem de Ebuzziya Tevfik yüzeysel bazı bilgiler vermektedir. Yukarıda bahsedilen şiir bir zamanlar külhanların adeta bir sosyal güvenlik kurumu gibi iş görerek, kimsesiz çocuklar için bir barınma olanağını sağladığına işaret etmektedir. Sami'nin anlattıklarına ek olarak Ebuzziya Tevfik'in aktardığı bazı rivayetler de vardır. Bunlardan birisi II. Mahmut'a dair olan rivayettir. Buna göre II. Mahmut tebdili kıyafetle gezerken Gedikpaşa külhanının bulunduğu sokağa girer ve davudi bir sesle usulüne uygun olarak gayet hoş bir üslupla icra edilen bir şarkıyı işitir. Külhana girer ve şarkı söyleyenin Topkapılı Mehmet olduğunu öğrenir. Mehmet o sırada Dede Efendi'nin bestesi olan "Cihâr attım şeş oynadım, yine felek yendi beni" şarkısını söylemeye başlayınca bu şarkı padişaha pek dokunur. Zira o sıralarda meşhur musiki üstatlarından Dellalzâde'nin Mâbeyn-i Humâyûn'a alınması üzerinde Dede Efendi itibardan düşmüş olduğundan bu şarkıyı söylemiş. Sultan Mahmut külhancıya belli bir para vererek bunu Mehmet'e ulaştırmasını söyleyerek oradan ayrılır. Daha sonra da Topkapılı Mehmet'i Müezzinân-ı Hâssâ'ya aldırır. Ebuzziya'nın naklettiğine göre Külhanbeyi Topkapılı Mehmet 1873 tarihine kadar yaşamış ve Sokullu Mehmet Paşa tekkesinde Zakirdbaşılık yapmıştır²⁸ Ebuzziya Tevfik Sami'nin anlattıkları dışında bizzat kendisi külhanbeyleri ve kökenleri hakkında bazı yorumlarda bulunmuştur. Hırsızlığın en basit bir tabakasında faaliyet gösterdiklerini, bu nedenle daima müsamaha ile karşılaştıklarını, bir bakkal dükkanının önünde bir dilim peynir veya iki parça şeker aşırmaq için saatlerce fırsat gözlediklerini, bunun sonucunda da ya bakkalın ya da müşterinin onlardan kurtulmaq için istediklerini verdiğini yazmıştır. Külhanbeylerinin kökenleri konusunda ise şöyle bir tahmin yürütmüştür: "Bu sefil insanlar topluluğu memlekette nasıl türemiştir? Nereden sirayet etmiştir? Tarihimizin diğer birçok hususları gibi bilgi çerçevesinin dışında kalmıştır. Layhar'ın kendilerince kervanbaşı sayılmasına göre, hiç şüphe yoktur ki

²⁸ Ebuzziya Tevfik, age., s. 220-1.

buralara Asya'dan gelmiştir. Yahud, külhancılarca bir takım geleneklerle yerleşip kalmış bir inanış neticesi olmak lazım gelir."²⁹

Günümüzde külhan ve külhanbeyleri konusunda bilgi veren eserlerde bulunan bilgiler bu genellikle bu iki temel esere dayanmakla birlikte sınırlı da olsa diğer kaynaklarda bazı değerli bilgilere rast ediyoruz.

Diğer Kaynaklarda Külhanbeyi Kavramı

Külhan ve külhanbeyi kavramları konusunda sözlük ve ansiklopedilerin neler yazdıklarına göz atmak faydalı olacaktır. Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca Türkçe Sözlüğünde külhanın Farsça olduğu ve hamamlarda suyu ısıtmak için ateş yakılan yer, hamam ocağı anlamına geldiği yazılıdır. Külhani için çapkın, serseri karşılığı verilmiş, Külhan-i Layhar için de meşhur Hakim- Senai'nin müridi denmiştir³⁰. Şemsettin Sami'nin Kamus-i Türki adlı sözlüğünde külhan için hamam ateşliği, külhani için geceyi hamam külhanında geçiren serseri karşılığı verilirken, külhanbeyi için geceyi hamam ateşliğinin sıcak olan kısm-i haricisinde geçiren serseri, yaramaz çocuk, sokak çapkını karşılığı verilmiştir³¹. Mehmet Zeki Pakalın'ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğünde genişçe bir külhanbeyi maddesi vardır³². Pakalın, külhanbeylerini serseriler ve çapkınlar güruhu olarak tanımlar. Bu serserilerin ilk yerinin Gedikpaşa hamamı olduğunun tevatür yoluyla bize ulaştığını, hamam külhanlarının zaman içinde başıboş kişilerin barınak yeri olduğunu, esnaflara zarar verdiklerini, sokaktan geçenleri soyduklarını, ölümlerinin de ekseri bıçak ya da kurşunla olduğunu yazar. Pakalın külhanbeylerinin kıyafetlerini tasvir etmiştir: "Külhanbeyleri kıyafetleriyle diğerlerinden kolaylıkla fark edilirlerdi. Bu gibiler başlarına uzun ve sıfır numara fes giyer, bellerine gayrı- muntazam bir surette kuşak sarar, bacaklarına geniş bir pantolon geçirir, ayaklarına da ökçeleri basık yemeni giyerlerdi." Pakalın, Tanzimat öncesinde sokaklarda fenersiz gezenlerin yakalanarak hamam külhanlarına atıldıklarından ve geceyi orada geçirmek zorunda bırakıldıklarından bahseder. İlber Ortaylı *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri* kitabında aynı konudan bahsetmiş ancak herhangi bir kaynak

²⁹ Ebuzziya Tefik, age., s. 222.

³⁰ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara, 2006, s. 534.

³¹ Şemsettin Sami, *Kamus-i Türki*, İstanbul, 2004, s. 1176.

³² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1983, s. 339-40.

göstermemiştir³³. Pakalın'ın sözlüğünde “Külhanbeyi Semaisi” maddesi de mevcuttur: “Eskiden külhanbeyi kahvelerinde saz çalanın terennümünden sonra, gençler tarafından kendilerine mahsus tavırla okunan manzume hakkında kullanılır bir tabirdir”, şeklinde bir tanımlama verilmiştir. Diyanet Vakfı'nın yayınladığı *İslam Ansiklopedisinde* külhanbeyi maddesi yoktur, ancak Semayi Eyice tarafından derlenmiş olan oldukça ayrıntılı bir hamam maddesi mevcuttur³⁴. Bu maddede külhandan pek az bahsedilmiş, külhanbeyi konusunda ise Reşat Ekrem Koçu'nun *Patrona Halil* kitabından birkaç cümle alıntı yapılmıştır. Ayrıca bu maddede, İstanbul'da kitabeli en eski hamamın 1466-67 yılında yapılan Mahmut Paşa Hamamı olduğu belirtilmiştir³⁵. *Meydan Larousse* Ansiklopedisindeki Külhan ve Külhanbeyi maddelerinde kısa olmakla birlikte oldukça öz ve şimdiye kadar bahsedilen konuların çoğunu içeren bir özet mevcuttur³⁶. *Ana Britannica*'da külhanbeyleri maddesi oldukça kısadır³⁷. Burada külhanbeyleri için sokak serserilerine verilen isim şeklinde bir karşılık verilmiştir. Bu maddede külhanbeyliğinin ritüellerinden hiç bahsedilmemiş, sadece bu kişilerin kaba güçlerini kullandıkları, kazanç yollarının soygun ve haraç olduğu, bunlara aynı zamanda “it alayları” dendiği yazılmıştır. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisinde* külhanbeyi maddesinde orta uzunlukta bir metin mevcuttur. Külhani Layhar'ın eski edebiyatımızda kullanılan efsanevi bir şahsiyet olduğu belirtilerek, diğer kaynaklardan farklı olarak iki edebi metin verilmiştir³⁸:

“Tarik-ı fakâda hemkeşf olup Senaiye
Cenâb-ı Külhân 'i Layhar 'a dek
gideriz”

Naili Kadîm

“Mest-i harabât-ı nahuşyar
Nâmı anın Külhânî-i Layhar
Da 'ire-i akldan olmuştı güm

³³ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*, Ankara, s. 222.

³⁴ *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt 15, İstanbul,1997, s. 402-443.

³⁵ *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, age., s. 416.

³⁶ *Meydan Larousse*, cilt 7, Yayına hazırlayanlar: Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz, Hakkı Devrin, İstanbul,1979, s. 720-721.

³⁷ *Ana Britannica*, cilt 14, editörler Dale H. Hoiberg, Adam R. Sunderland, Gürel Tüzün, İstanbul, 2000, s. 179.

³⁸ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Editörler, Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara, İstanbul,1986, cilt.6, s. 36.

Ana gıda olmuş idi l'ay-i hum
Rûz u şeb ol mest-i
melâmetzede İtmiş idi külhânı
işretgede”

Nâbi

Tarihsel Kaynaklar

Külhan sözcüğünün geçtiğini saptayabildiğimiz en eski iki kaynak *Anonim Osmanlı Kroniği* ile *İbni Batuta Seyahatnamesi*dir. Bu kaynaklarda çok sınırlı, sadece bir cümlelik bilgi vardır. İbni Batuta'nın naklettiği bir olayın kahramanı bir külhancıdır³⁹: “*Abbasi halifelerinden biri Mısır halkına kızarak onları küçümsemek amacıyla kölelerinden en değerlisini oraya vali yapacağına dair yemin eder. Hasib adlı köleyi hamamda külhancı olduğu için insanların en değersiz saymaktadır*”. Olayın devamında rivayete göre Hasib Mısır'a vali olur ve çok iyi işler yapar, halkın sevgisini kazanır. Daha o devirlerde hamam külhancılığının pis bir iş yapan, küçümsenen, toplumdan dışlanan bir meslek olduğu anlaşılmaktadır. İkinci eski kaynak olan *Anonim Osmanlı Kroniği*nde ise hamam külhanında yatan bir genç devlet yöneticileri tarafından aranmaktadır: “*Meğer bu ademleri arayarak bir hamam külhanında girdiler. Bir oğlan toz toprak göl (kül ?) içinde gark olup yatar. Meğer ol oğlan merd_i garip idi. Hiçbir turup oturacak yeri yoğ idi. Külhanı vatan idinmiş idi*”⁴⁰. Bu kaynaktan 16. yüzyılın öncesinde evsizlerin hamam külhanlarında barınmaları gibi bir geleneğin var olduğunu çıkarabiliriz. Bu kaynaklardan sonra gelen diğer bir önemli kaynağı Evliya Çelebinin *Seyahatnamesi* oluşturuyor. Evliya Çelebi *seyahatnamesinde* de külhan ile ilgili bilgiler son derece sınırlıdır. Evliya Çelebi'den sadece bazı yerlerde hamam külhanlarında odun değil, şehrin süpürülen pisliklerinin yakıldığını öğrenebiliyoruz⁴¹. Gördüğü, seyahat ettiği her yerin yaşantısı hakkında ayrıntılı bilgiler veren Evliya Çelebi'nin külhanda insanların barınması ile ilgili hiçbir kayıt düşmemesi şaşırtıcı bir durum olarak değerlendirilebilir. Evliya Çelebi'nin 1683-84 yıllarında öldüğü düşünülürse, onun bu konudaki sessizliğinin Reşat Ekrem Koçu'nun Külhanbeyi geleneğinin Viyana bozgunundan sonra geliştiği yönündeki tezine uygun düştüğünü not etmek gereklidir. Aynı şekilde Peçevi ve Naima tarihlerinde külhanbeyi kavramı

³⁹ *İbni Batuta Seyahatnamesi*, cilt 1, Ed. A. Sait Aykut, İstanbul, 2000, s. 67.

⁴⁰ *Anonim Osmanlı Kroniği* 1299-1512, Ed. Necdet Öztürk, İstanbul, 2000, s. 108.

⁴¹ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yayına hazırlayanlar: Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul, 2006, cilt 9, s. 275; cilt 10, s. 142.

geçmemektedir. Herhalde bu konuda bilgi bulabilmek için 18. ve 19. yüzyıl kaynaklarının ayrıntılı olarak taranması gereklidir.

Reşat Ekrem Koçu Patrona Halil ayaklanmasında külhanbeylerinin temel çekirdeği oluşturduğu tezini işlemiştir. Bu konuda şimdiye kadar yapılmış araştırmalarda böyle bir yargıyı doğrulayacak sağlam bir veri bulunmamaktadır. Faik Reşit Unat tarafından derlenen Abdi Tarihi'nin Patrona Halil ayaklanması hakkındaki eserinde külhanbeylerine dair bir anlatım bulunmamaktadır⁴². Aynı şekilde Bekir Sıtkı Baykal tarafından yayınlanan *Destari Salih Tarihinde* külhani sözcüğü birkaç defa geçse de Koçu'nun yargısını doğrulayacak şekilde ayaklanmanın belkemiğini bu grubun oluşturduğu şeklinde herhangi bir ifade bulunmamaktadır⁴³. Bu iki tarihçi Patrona Halil ayaklanmasına tanıklık etmiş olup, Destari Salih saray görüşünü, Abdi ise saray dışı görüşü temsil etmektedir. Her ikisinin de ayaklanmayı organize eden grupla ilgili olarak külhanbeylerinden bahsetmemeleri anlamlıdır. Patrona Halil Ayaklanması ile ilgili olarak bir araştırma yapan Münir Aktepe, ayaklanmanın meydana gelişimini ayrıntılı olarak incelediği "Tertip ve Cereyan Tarzı" başlıklı bölümde külhanbeylerinden bahsetmemiş, zorba sözcüğünü kullanmıştır⁴⁴. Lale devri konusunda bir kitap yazan Ahmet Refik Altınay, Patrona Halil isyanını anlattığı bölümde ayaklanan güruhu "... sarıklı, kavuklu, keçeli, cübbeli, manav, kahveci, tellak, tellal, cahil, aç, hırslı, azgın kütle..." olarak tanımlar ve külhanbeylerinden bahsetmez⁴⁵. Görülüyor ki, Patrona Halil isyanında külhanbeylerinin rolü konusunda Koçu'nun görüşünü bir miktar abartılı olarak değerlendirmek mümkündür. Koçu'nun, adı geçen tarihi eserlerde belki de bizim dikkatimizden kaçan bir cümleyi kaynak olarak bu yoruma gitmiş olması ihtimal dâhilindedir.

On sekiz ve 19. yüzyıl kaynaklarında da külhanbeyleri konusundaki bilgiler hayret edilecek derecede azdır. Yücel Özkaya'nın *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu* isimli çalışmasında külhanbeylerine ait herhangi bir kayıt yoktur⁴⁶. Osmanlı Devletinde 18. ve 20. yüzyıllar arasında asayiş, suç ve ceza konularını inceleyen bir çalışmada da külhanbeylerinin

⁴² Faik Reşit Unat, *1730 Patrona İhtilali Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi*, Ankara, 1943.

⁴³ Destari Salih Tarihi, yayına hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal, Ankara, 1962.

⁴⁴ M. Münir Aktepe, *Patrona İsyani*, İstanbul, 1958, s. 131-82.

⁴⁵ Ahmet Refik Altınay, *Lale Devri*, Ankara, 1973, s. 121.

⁴⁶ Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu*, İstanbul, 2008.

bahsi geçmemiştir⁴⁷. Ömer Şen'in 18-19. yüzyıl Osmanlı Panayırları üzerine yaptığı çalışmada, panayırlarda can ve mal güvenliğinin korunması ile ilgili bölümde külhanbeylerinden bahsedilmemektedir⁴⁸. Bu çalışmada panayırlarda pek çok gasp, darp, yağma olayı ile ilgili belge sunulmuş ve bu olayları gerçekleştirenler için eşkıya, sergerde, harami terimleri kullanılmıştır. İncelenen On sekiz ve 19. yüzyıl anı ve seyahatnamelerinde külhanbeyliği konusunda bir bilgiye rastlayamadık⁴⁹.

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısına tanıklık eden yazarların eserlerinde külhanbeyleri ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. A. Ragıp Akyavaş *Asitane* isimli eserinde kopuklarla külhanbeyleri hakkında, “*bu serserilere evvelce külhanbeyi derlerdi*” diye yazmıştır⁵⁰. Tulumbacıardan da ayrı bir başlık altında bahsedilmiştir⁵¹. İstanbul tulumbacıları hakkında bir kitap yazan Reşat Ekrem Koçu, *Patrona Halil* adlı eserinde Tulumbacılarla Külhanbeyleri arasındaki ilişkiler konusunda ilginç bilgiler verirken, *Tulumbacılar* kitabında bu konudan hiç bahsetmemiş olduğu gibi bu kitabında külhanbeyi bahsi de çok az geçmiştir⁵². Refi Cevat Ulunay *Sayılı Fırtınalar* isimli kitabında eski İstanbul kabadayılığından ve kabadayılardan bahsetmiştir. Bu eserde külhanbeyi bahsi çok az geçmekte ve sadece kabadayılardan kendilerine külhanbeyi denmesinden son derece rahatsız oldukları vurgulanmaktadır⁵³. On dokuzuncu yüzyıl İstanbul toplumsal yaşamı konusunda yazılmış olan değerli eserlerden biri de Balıkhane Nazırı Ali Rıza Beyin “*Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*” isimli eseridir⁵⁴. Ali Rıza Bey bu eserinde İstanbul sefilleri, kopuklar, tulumbacılar, meczuplar, dilenciler, halk sırtından geçinenlerle ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Külhanbeyi sözcüğü ile ilgili olarak şu bilgiyi nakletmiştir: “*İşsiz, güçsüz İstanbul serserilerinin tabakat-ı sairesini teşkil edenler meyanında kadim külhanbeylerine mukabil sonraları*

⁴⁷ *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, derleyenler Noemi Levy, Alexandre Toumarkine, İstanbul, 2007.

⁴⁸ Ömer Şen, *Osmanlı Panayırları: 18.-19. Yüzyıl*, İstanbul, 1996, s. 100-106.

⁴⁹ M. D'Ohsson: *18. Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, Tercüman Yayınları 1001 Temel Eser; Antoine Olivier, *18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul*, haz. Aloda Kaplan, İstanbul, 2007, Lady Montagu, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çeviren: Aysel Kurutluoğlu, Tercüman Yayınları 1001 Temel Eser.

⁵⁰ A. Ragıp Akyavaş, cilt 2, *Asitane*, Ankara, 2000, s.26-27.

⁵¹ *age.*, s. 28-9.

⁵² Reşat Ekrem Koçu: *İstanbul Tulumbacıları*, İstanbul, 2005.

⁵³ Refi Cevat Ulunay, *Sayılı Fırtınalar*, İstanbul, 1995, s. 3.

⁵⁴ Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, İstanbul 2001.

“kopuk” namı verilen bir sürü evbaş takımı türemiştir ki bunlara ahval-i şayan-ı kayddır.”⁵⁵ 1842 doğumlu olan Ali Rıza Beyin kadim külhanbeylerinin zamanına yetişemediği anlaşılmaktadır. Ancak Ali Rıza Bey Tophane Kadiri Dergahında, şakirdler/zakirler arasında zikir sırasında oldukça etkileyici okuyuş tarzı olan derviş kılıklı bir zattan bahsetmiş ve bu zatın meşhur külhanbeyi Derviş Hüseyin olduğunu kaydetmiştir⁵⁶. Külhanbeyi Edebiyatı kavramı zaman zaman karşımıza çıkmasına karşın bu konudaki bilgiler azdır. Bu konuda bir derleme yapmış olan Tahir Alangu şöyle der: “Aşık Edebiyatı içinde yer alan Külhanbeyi tarzı edebiyat üzerine şimdiye kadar bazı şeyler söylendi ise de, bu tarzın meydana getirdiği eserlerden yeter derecedeki örnekler neşredilmemişti”⁵⁷ On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında açılan çalgılı kahvelerde ve mahalle aralarındaki tulumbacı kahvelerinde değişik bir aşık tarzı teşekkül etmiş ve aşık kahvelerinde yeniçeri esnaf muhitiinin yerini tulumbacı - külhanbey muhiti almış gibi görünmektedir⁵⁸. Bu kahvehaneler konusunda Osman Cemal Kaygılı’nın orijinal bir çalışması mevcuttur⁵⁹. On dokuzuncu yüzyıl ikinci yarısına tanıklık edenlerden birisi de, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri* isimli bir kitap kaleme alan Abdülaziz Bey’dir⁶⁰. Abdülaziz Bey külhanbeylerine ayrı bir başlık ayırmış ve kısa olmasına rağmen değerli bilgiler içeren bir bölüm yazmıştır. Dikkate değer bilgilerden biri çocukların hamam külhancısına yaptıkları yardıma ilişkindir: “Bu çocuklar yazları hamama kütükleri parasız taşırlar, arada bir külhandan çıkarılıp bir köşeye biriktirilen ocak külünü nöbetleşe dışarı atar, ortalığı temizlerlerdi. Külhana atılacak kütükler çok büyük olup yardım gerektiriyorsa külhancıya yardım etmek de görevlileri arasındaydı”⁶¹. Abdülaziz Bey külhanbeylerinin gündüz neler yaptıklarını, nasıl geçindiklerini de şöyle anlatıyor: “Bunların büyükleri gündüzleri İstanbul’un Pazar kurulan yerlerine giderek arka küfesiyle onun bunun aldığı sebzeleri evlerine götürür, yaşı küçük olanlar da hanım ve efendilerin eşya bohçalarını taşır, 5-10 para alarak geçinirlerdi. Bunların içlerinde güçlü, kuvvetli, çevik ve hızlı olanlarından bazıları mahalle tulumbacıları ile ilişki kurar ve mahalledeki tulumbacı koşuşlarına alınır, yangına gider, toplanan bahşişlerden pay alırlardı. Zaten tulumbacıların çoğunu bu sınıf teşkil ederdi. İçlerinde hiçbir iş görmeyerek yankesicilik ve hırsızlıkla geçinenler sebep oldukları olaylardan dolayı tutulur ve hapishanelerde beslenirlerdi. Bunlar ahlak

⁵⁵ Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey, age., s. 41.

⁵⁶ Balikhane Nazırı Ali Rıza Bey, age., s. 176.

⁵⁷ Tahir Alangu, *Çalgılı Kahvelerdeki Külhanbey Edebiyatı ve Numuneleri*, İstanbul, 1943), s. V.

⁵⁸ Tahir Alangu, age., s. VI.

⁵⁹ Osman Cemal Kaygılı., *İstanbul’da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri*, İstanbul, 1937.

⁶⁰ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

⁶¹ Abdülaziz Bey, age., s. 25.

dışı hareketleriyle de mahalle zabıtasını özellikle meşgul ederlerdi⁶² Abdülaziz Bey'in anlattıklarından külhanbeylerinin bir bölümünün okumaya heves ettikleri, müezzinlere yardım ederek bir süre sonra ezan okur hale geldikleri ve bazılarının da müezzin olarak atanarak iş güç sahibi haline geldikleri anlaşılmaktadır. Bazılarının ise beygirleri kiralarak bunlardan 3- 4 kuruş yevmiye elde ettikleri belirtilmektedir. Abdülaziz Bey külhanbeylerinin çoğunun Nizam-ı Cedid teşkil ettiği zaman askere yazıldıklarını ve hatta bunların arasında ferikliğe dahi yükselenler olduğunu kaydetmektedir⁶³.

Arşiv Belgeleri

Külhanbeylerine ilişkin arşivlerde yaptığımız taramada sadece birkaç belgeye tesadüf edebildik. Ancak bu taramanın tasnif edilen arşiv belgelerinde sadece anahtar kelimeler kullanılarak yapıldığını vurgulamakta fayda vardır. Zaman içinde bu konuya ilişkin belgelerin görünür hale geleceği muhtemeldir. Yine de bu konudaki birkaç belge bize şimdiye kadar anlatılanların tümüyle kurgu olamayacağını ortaya koymaktadır. Bunların en önemlisi III. Selim'in 1789 tarihli bir hatt-ı humâyûnudur. Bu hatt-ı humâyûnda padişah Cuma günleri ve tebdillerde gördüğü aksaklıkları, İstanbul'un güvenliğinden sorumlu Kaymakam Paşa'ya iletmış; bu kapsamda külhani çocukların külhanlara konulmamasını, bunların sokaklardan kaldırılıp tersane hizmetinde istihdam edilmelerini emretmiştir⁶⁴. Bu belgeden o yıllarda külhanda yatıp, sokaklarda başıboş gezen ve külhani çocuklar olarak adlandırılan bir grubun mevcudiyeti kesinlik kazanmaktadır (EK-1). Bulabildiğimiz diğer belgeler bize fazla bir bilgi vermemektedirler⁶⁵. Halk edebiyatı ve Divan edebiyatında da külhan sözcüğüne zaman zaman rastlanır. Bunların çoğunda külhan aşğın yanması ve ıstırap çekmesi bağlamında kullanılmıştır. Ancak bunlardan bir tanesinde külhan bir mesken olarak zikredilmiştir. Bu günümüzde de yaygın olarak dinlenen "Şu benim divane gönlüm" değişinin sözlerinde yer alıp şu şekildedir:

⁶² Abdülaziz Bey, age., s. 26.

⁶³ Abdülaziz Beyi age., s. 26.

⁶⁴ BOA, HAT, dosya no. 192, gömlek no. 9415.

⁶⁵ BOA, MAD.d., 675: 18. Yüzyıl başına ait olan ve İskenderiye Külhane asilerinin isyanı ve bunların bastırılmasında yararlık gösterenlerin taltif edilmesine ilişkin bir defterdir, BOA, DH.EUM.ADL., dosya no.6, gömlek no.24: Külhanbey takımından olup daha önce 5 ay mahkumiyeti bulunan ve İstanbul'dan uzaklaştırılan Rizeli Şevki'nin affını isteyen Kasımpaşalı Necibe'nin arzuhalidir.

“Kiminin meskeni külhan, kimi derviş kimi Sultan”⁶⁶

Güncel Eserler

Yakın zamanlarda yayınlanmış eserler arasında külhanbeyleri konusuna yer veren eserlerin sayısı azdır. Bunlarda da derlemiş olduklarımızın dışında yeni bir bilgiye rastlanmamaktadır. Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı* adlı çalışmasında külhanbeylerine kısaca yer vermiştir. Burada herhangi bir temel kaynağa atıf yapmaksızın bilinen bilgilerin bir kısmını nakletmiş, “... külhanbeyleri, kötülüklerinden çekinilen, çevrelerine ürküntü vererek kişilik olmaya çalışan genellikle küçük ya da yüz kızartıcı suçlardan sabıkalı kişiler olarak bilinmektedir” yorumunu yapmıştır⁶⁷. *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak* isimli derlemede “Geçen Yüzyılda İstanbul’da Kabadayılar ve Külhanbeyleri” başlıklı bir makale kaleme almış olan Server Tanilli alıntılarını Ebuzziya Tefvik’ten ve Osman Cemal Kaygılı’dan yapmıştır. Tanilli de Özbilgen’e benzer şekilde şu yorumu yapmıştır: “Bir dilenciler topluluğu olmayı sürdüren külhanbeyleri, zaman içinde değişmeye, dilenmekle yetinmek yerine zor kullanmaya başladılar. Dükkanları insanları soymaya, haraç almaya, gece yoldan geçenlerim önünü kesmeye koyuldular. Böylece zaptiye külhanbeyleri ile mücadeleyle arttırmak zorunda kaldı⁶⁸”. Tanilli daha da ileri giderek külhanbeylerinin mafya üyeleri sayılması gerektiği sonucuna varmıştır⁶⁹. Böylesi bir yargıyı destekleyecek sağlam verilerin ortada olmadığı bir durumda, bu tür yaklaşımlar elde bulunanki belge niteliğindeki bilgilerin kapsamını aşmakta ve fazlasıyla kurgusal bir nitelik kazanmaktadır. Yakın zamanlarda “XVIII. Yüzyılda Osmanlı’da Bir Zümre’nin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri” başlığıyla Mehmet Demirtaş tarafından kaleme alınmış olan 29 sayfalık makalede yayımlanan bir makalede de aynı şekilde sorunlu yaklaşımların mevcut olduğu gözlenmektedir⁷⁰. Bu

⁶⁶ Bu deyişin Aşık Kul Yusuf’a ait olduğu düşünülüyor. Bir kaç Kul Yusuf olmasına karşın bunun 18. Yüzyıl şairi Zileli Kul Yusuf olduğu tahmin ediliyor.

⁶⁷ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı: Adab-ı Osmaniye*, İstanbul, 2003), s. 461-3.

⁶⁸ Server Tanilli, “Geçen Yüzyılda İstanbul’da Kabadayılar ve Külhanbeyleri”, ed. François Georgeon, Paul Dumont, Çeviren Maide Selen, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak: Toplumsallık Biçimleri ve Cemaatler arası İlişkiler, 18-20. Yüzyıllar*, İstanbul, 2000), s. 137-46.

⁶⁹ Server Tanilli, age., s. 146.

⁷⁰ Mehmet Demirtaş, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı’da Bir Zümre’nin Alt-Kültür Grubuna Dönüşmesi: Külhanbeyleri”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, 7(1): 113-142.

makaledeki önemli metodolojik sorunlardan birisi Külhanbeyleri konusunda en temel tarihsel kaynak olan Ebüzziya Tevfik'in eserinin kaynakçada yer almaması, sadece başka bir kaynaktan alıntı yapılarak isminin zikredilmesidir. Yazarın Külhanbeylerine ilişkin kaynak olarak Reşat Ekrem Koçuyu ve ondan alıntı yapan diğer eserleri kullanmıştır. İkinci ve daha da önemli olan sorun yazarın bolca kullandığı arşiv belgelerinin neredeyse hiçbirisinde külhanbeyi ya da külhani sözcüklerinin geçmemesidir. Bunların hemen tümünde yalnızca serserilerden, sarhoşlardan, evsiz olup sağda solda barınan insanlardan, başka şehirlerden İstanbul'a gelen başıboşlardan hırsızlardan bahsedilmektedir. Durum böyle iken yazar tüm bu belgeleri nasılsa külhanbeyliği ile ilişkilendirmiş, yorum ve yargılarını da buna göre yapılandırmıştır. Bu şekilde külhanbeylerinin adlarının bile geçmediği pek çok adli olay, külhanbeyleri tarafından yapılmış gibi bir algı oluşturulmuş olmaktadır ki bu sehven de olsa gerçeğin çarpıtılmasıdır.

SONUÇ

Külhanbeyi sözcüğü, hemen hemen herkesin aşına olduğu bir sözcük olmasına karşın, bu konuya ilişkin sağlam veriler pek azdır. Gerçekten, Ebuzziya Tevfik'in dediği gibi eğer kendisi Rodos'ta Külhanbeyi Sami ile karşılaşmamış olsaydı, bu konu belki büyük ölçüde tarihin karanlıklarında unutulmuş olarak kalabilirdi. Daha sonraki yıllarda külhanbeyliği ve külhanbeyleri hakkında yapılan olumsuz yorumlara bakıldığında Ebuzziya Tevfik'in bir külhanbeyine bu suçlamalar karşısında tarih önünde kendini savunma olanağını sağladığı düşünülebilir. Külhanbeyliğinin kökeni konusunda elimizdeki yegane tez Reşat Ekrem Koçu'nundur ve bu kurumun ortaya çıkışını 1683 Viyana bozgunu sonrasında padişah ve sadrazamların İstanbul'da oturmamalarına bağlı olarak ortaya çıkan asayiş ve ahlak bozukluğuna bağlamaktadır. Bu kurumun son bulması hakkında genel kabul gören görüş, 1846 yılında külhanbeylerinin cebren askere alınmalarıdır. Bu anılan zaman süreci içinde külhanbeylerine ait bilgi hemen hemen yoktur. Dönemin önemli eserlerinin onlardan bahsetmemesi şaşırtıcı olmakla birlikte bu ilginç grubun toplum hayatında zannedildiği kadar önemli bir rol oynamadığı görüşü akla uygundur. Elde sağlam veriler olmamasına rağmen pek çok eserde, söz birliği edilmişçesine bu gruptan olumsuz olarak bahsedilmesinin de bir anlamı olmalıdır. Bu kadar yoğun bir şekilde kanunsuz işler yapmakla suçlanan bu insanların işledikleri cürümlerle ilgili arşivlerde pek çok veri olmalıdır. Bu durum araştırılmaya muhtaçtır. Gerek Ebuzziya Tevfik, gerekse Balıkhane Nazırı Ali Rıza bey ve Abdülaziz beylerin aktardıklarından külhanbeylerinin karınlarını doyurabilmek için bargir sürücülüğü, hamallık, çamur süpürücülüğü gibi işlerle uğraştıkları anlaşılmaktadır. Gene Abdülaziz beyin aktardıklarından bu grubun kanunsuz işlere sürüklenenlerinin ise hapsedildikleri anlaşılmaktadır. 1846 yılından sonra kadim külhanbeylerinin ortadan kalkmış olması akla yakındır. Bu tarihten sonra hamam külhanlarının, diğer işsiz güçsüz güruh tarafından mekân tutulması ve bu grubun çevre tarafından aynı isimle anılmış olması

mümkündür. Böyle bir hipotez, 19. yüzyılın ikinci yarısından sonraki dönemin ürünü olan, külhanbeyliğine ilişkin olumsuz yargının nedenini de açıklayabilir. Kadim Külhanbeyliği dönemine ait yazılı eserlerin suskunluğunu koruduğu bir ortamda, gerçekleri ortaya çıkarmak isteyen bir meraklıyı arşivlerin derinliklerinde bekleyen vesikalar olsa gerektir.

KAYNAKÇA

BELGELER

BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, HAT, dosya no. 192, gömlek no.
9415 BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, MAD.d., 675
BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ, DH.EUM.ADL., dosya no.6, gömlek no.24

KRONİKLER

İBNİ BATUTA SEYAHATNAMESİ, 2000,Ed. A. Sait Aykut, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,

ANONİM OSMANLI KRONİĞİ, 2000,1299-1512, Ed. Necdet Öztürk, İstanbul; Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ, 2006,Yayına hazırlayanlar:Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları

DESTARİ SALİH TARİHİ, 1962, yayına hazırlayan Bekir Sıtkı Baykal, Türk Tarih Kurumu, Ankara

TELİF ESERLER

ABDÜLAZİZ BEY, 1995, *Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul

ALİ RIZA BEY, 2001,Balikhane Nazırı, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, İstanbul, Kitabevi Yayınları,

AKTEPE M. Münir, 1958, *Patrona İsyanı*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul

AKYAVAŞ A. Ragıp, 2000, *Asitane*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

ALANGU Tahir, 1943, *Çalgılı Kahvelerdeki Külhanbey Edebiyatı ve Numuneleri*, A. İhsan Matbaası, İstanbul

ALTINAY Ahmet Refik, 1973, *Lale Devri*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara

D'OHSSON M, 18. *Yüzyıl Türkiyesinde Örf ve Adetler*, Tercüman Yayınları 1001 Temel Eser

KAYGILI Osman Cemal, 1937, *İstanbul'da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri*, Burhaneddin Basımevi, İstanbul

KOÇU Reşat Ekrem, 2001, *Patrona Halil*, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul

KOÇU Reşat Ekrem, 2005, *İstanbul Tulumbacıları*, Doğan Kitapçılık AŞ, İstanbul

LADY MONTAGU, *Türkiye Mektupları 1717-1718*, çeviren: Aysel Kurutluoğlu, TercümanYayınları, 1001 Temel Eser

LEVY Noemi-TOUMARKINEI Alexandrei ,2007,*Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul

OLIVIER Antoine, 2007, *18. Yüzyılda Türkiye ve İstanbul*, yayına hazırlayan Aloda Kaplan, Kesit Yayınları, İstanbul

ORTAYLI İlber, 2000, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880*, Türk Tarih Kurumu, Ankara

ÖZBİLGİN Erol, 2003, *Bütün Yönleriyle Osmanlı: Adab-ı Osmaniye*, İz Yayıncılık, İstanbul.

ÖZKAYA Yücel, 2008, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

ŞEN Ömer, 1996, *Osmanlı Panayırları: 18.-19. Yüzyıl*, Eren Yayıncılık, İstanbul

TANİLLİ Server, 2000, “Geçen Yüzyılda İstanbul'da Kabadayılar ve Külhanbeyleri”, ed. François Georgeon, Paul Dumont, Çeviren Maide Selen, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaşamak: Toplumsallık Biçimleri ve Cemaatler arası İlişkiler, 18-20. Yüzyıllar*, İletişim Yayınları, İstanbul

TEVFİK Ebuzziya, 1973, *Yeni Osmanlılar tarihi*, Kervan Kitapçılık Basın Sanayi ve Ticaret A.Ş., İstanbul

ULUNAY Refi Cevat, 1995, *Sayılı Fırtınalar*, Yeni Matbaa, İstanbul

UNAT Faik Reşit, 1943, *1730 Patrona İhtilali Hakkında Bir Eser: Abdi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara

ANSİKLOPEDİ ve SÖZLÜKLER

DEVELİOĞLU Ferit, 2006, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi,

Ankara.SAMİ Şemsettin, 2004, *Kamus-i Türki*, Kapı yayınları, İstanbul

PAKALIN Mehmet Zeki, 1983, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, 1997: Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul

MEYDAN LAROUSSE, 1979, Yayına hazırlayanlar: Safa Kılıçoğlu, Nezihe Araz, Hakkı Devrin, : Meydan Yayınevi, İstanbul

ANA BRITANNICA, 2000, editörler Dale H. Hoiberg, Adam R. Sunderland, Gürel Tüzün, Ana

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi
Cilt: III/Sayı:8/ Mayıs /2016

ISSN:2148-2292.

Academic Journal of History and Idea
Volume : III/ Number : 8/ May /2016

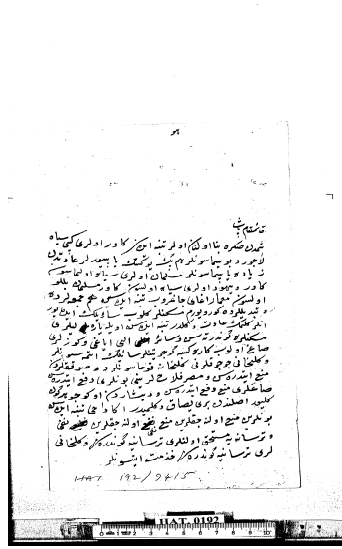
АКАДЕМИЧЕСКАЯ ИСТОРИЯ И МЫСЛЬ

İlkbahar/ Spring

Makale Başvuru T:... 29/03/2016
Makale Yayına Kabul T.. 20/05/2016

Yayıncılık AŞ, İstanbul

TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ, 1986, Editörler: Ezel Erverdi, Mustafa Kutlu, İsmail Kara, Dergah Yayınları, İstanbul

Kâ'immakâm Pâşâ

Şimden sonra binâ olunan evler, tenbih edesiz, gâvur evleri gibi siyâh lâcüverd boyamasınlar. Hem pek yüksek yapıyorlar, 'âdetden ziyâde yapmasınlar. Müslümân evleri siyâh olmasın, gâvur ve Yahûd[i] evleri siyâh olsun; gâvur - Müslümân belli olsun. M'imâr ağayı çağırıp tenbîh idesin.

Hem cum'alarda ve tebdîllerde görüyorum; miskinler gelip sâ'illik ediyor. Onlar gelmek 'âdet değildir. Tenbîh edesin. Öyle yaralıları miskinlere göndertesin ve sâ'ir eli, ayağı ve gözleri sağ olup, kâr u kisbe gücü yetenler sâ'illik etmesinler ve külhânî çocuklarını külhâna komasınlar ve sokâklardan men' etdiresin. Ve Mısır fellâhlarını, bunları def' etdiresin.

Ve dışâırdan ev göçü her gün geliyor. Âslından beri yasak değil midir? Ona dahi tenbîh edesin. Bunların men' olunacaklarını men', nefy olunacaklarını nefy ve Tersâne'ye müstehâk olanları Tersâne'ye gönderesin ve külhânîleri Tersâne'ye gönderesiz; hizmet etsinler.

Ek.1 Hatt- Humâyûn ve transkripsiyonu

